

UDK 014:05 Bosanska Vila (497.6) "1994/1998"
Prethodno priopćenje

RADOVI PROF. DR. BORISA NILEVIĆA U LISTU *BOSANSKA VILA*

Vera Katz

Institut za istoriju, Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Prilog predstavlja kratak pregled jedanaest radova o različitim temama koje je Boris Nilević objavio u listu *Bosanska vila*, u intervalu od 1994. do 1998. godine. Zanimljivi radovi o bosanskom dinaru, Tvrtku I Kotromaniću, zidnom slikarstvu, poznatim ličnostima, vezama Dubrovnika i srednjovjekovne Bosne, povijesnoj baštini i mnogim drugim naslovima uvrstili su Borisa Nilevića u red istaknutih povjesničara srednjeg vijeka u Bosni i Hercegovini. Esejističkim načinom prezentacije približio je brojnim čitateljima različite povijesne teme.

Ključne riječi: Boris Nilević, list *Bosanska vila*, srednjovjekovna Bosna, Stara pravoslavna crkva u Sarajevu, bosanski dinar.

Radovi Borisa Nilevića u *Novoj seriji Bosanske vile* samo su zrnice u njegovom znanstvenom opusu, pa će i slika o njemu u ovom prilogu biti parcijalna u odnosu na njegov ukupan doprinos historiografiji u Bosni i Hercegovini. Osim sjećanja na njega, ovo je povod za ponovno čitanje njegovih radova i upoznavanje se mnoštvom zanimljivih detalja iz srednjovjekovne prošlosti.

Za bolje razumijevanje radova Borisa Nilevića u *Bosanskoj vili* potrebno je kratko podsjetiti na renome ovoga lista. "*Bosanska vila, list za zabavu, pouku i književnost*, je jedan od najstarijih časopisa u BiH. Pokrenuta 1885. godine, a prvi broj izašao je 16. decembra iste godine. List su pokrenuli, osmislili

mu koncepciju i dali naziv četiri mlada učitelja: Božidar Nikašinić, Nikola Šumonja, Nikola Kašiković, Stevo Kaluđerčić, od kojih se najviše isticao Nikola Kašiković, kasniji vlasnik *Bosanske vile*.¹ Za njihove zasluge u doprinosu na objedinjavanju stvaralačke energije u kulturnoj suradnji i zbližavanju bosanskohercegovačkih naroda dobila je visoko odlikovanje. “Kada je *Bosanska vila* 1895. obilježavala 10 godina svog postojanja, sultan Veličanstveni Hamid Hana Gazija II odlikovao je Nikolu Kašikovića ordenom Medžidije III stepena”.² Osim spomenutih, mnogi poznati književnici, znanstvenici i intelektualci surađivali su u ovom listu: “[...] pa su urednici bili i Aleksa Šantić, Vladimir Ćorović, Dragutin Mitrinović, Jovan Dučić, Veljko Petrović, Milan Prelog, Marko Car, Milorad Pavlović i Pera Taletov. U vremenu kada je postala najmoderniji i najotvoreniji časopis u BiH, prestala je sa radom po izbijanju Prvog svjetskog rata”.³

“Poslije osam decenija – 10. maja 1994. godine, SPKD *Prosvjeta* – Sarajevo u preteškim ratnim uslovima, ponovo pokreće *Bosansku vilu*, list za nauku, kulturu i društvena pitanja”.⁴ “*Bosanska vila* (prema sadašnjoj koncepciji) je srpski nacionalni časopis za književnost, kulturu i društvena pitanja. Ali je ona (u skladu sa svojom tradicijom) otvorena i drugim nacionalnim kulturama i autorima drugih nacionalnosti. Ona objavljuje književne priloge savremenih pisaca, prvenstveno iz BiH, ali i drugih autora sa područja nekadašnje Jugoslavije, donosi priloge iz kulturne baštine i o njoj, radove iz oblasti društvenih nauka, pozorišta, filmova, likovnih umjetnosti, stranih književnosti, prvenstveno priče i poeziju, obilježava godišnjice značajnih događaja iz istorije srpskog naroda, kao i godišnjice značajnih stvaralaca (srpskih i nesrpskih), objavljuje informativno-analičke tekstove domaćih i stranih autora, tretira aktuelna pitanja jezika u BiH, predstavlja nove knjige iz oblasti književnosti, kulture i društvenog života. U tretiranju navedenih pitanja, časopis njeguje duh otvorenosti, tolerancije, demokratske širine, duh intelektualnog dostojanstva, analitičnosti i razuma, distanciran od pitanja tekuće politike, njenih promjenjivih i prolaznih ideja i raspoloženja”.⁵ Izdavač *Bosanske vile* je SPKD

---

¹ Žigić Lj. 2006. 5. *Bosanska vila 1994-2004. - Bibliografija*. Sarajevo: SPKD *Prosvjeta*.

² Isto.

³ Isto. 6. Opširnije u: Đuričković D. 1975. *Bosanska vila 1885-1914*. Sarajevo: Svjetlost.

⁴ Isto.

⁵ Isto. 7-8.

“Prosvjeta”.⁶ Svi brojevi *Bosanske vile* su digitalizirani i dostupni javnosti u najmodernijoj formi.

***

Listajući brojeve *Bosanske vile* mnoštvo sadržaja plijeni pozornost, ali ovom prigodom bit će prezentiran kratak osvrt na radove prof. dr. Borisa Nilevića, kojima se svrstao u red istaknutih autora u ovom renomiranom časopisu. U razdoblju od 1994. do 1998. godine objavio je jedanaest radova u različitim rubrikama:

- 1) Istorija
- 2) Istorija graditeljstva i zidnog slikarstva
- 3) Iz kulturne baštine
- 4) Značajni istorijski datumi
- 5) Likovna umjetnost
- 6) Istorijske ličnosti
- 7) Osvrti na nove knjige
- 8) Polemike.

Svim tim radovima zajednički imenitelj je prošlost, uglavnom srednjovjekovna, Bosne, Huma, Bosne i Hercegovine. Raznovrsnost problematike, stil prezentacije, način pisanja o mnogim kontroverznim i osjetljivim temama ne umanjuje njihovu znanstvenu vrijednost i vjerodostojnost, već ih samo približava široj publici. To je jedna od Nilevićevih osobina koja ga svrstava u red modernih historičara u Bosni i Hercegovini.

1. Istorija:

Posebno zanimljiv članak o kovanju novca u Bosni Nilević s pravom prilazi **biografiji bosanskog srednjovjekovnog dinara**. Zbog iskazanog interesa za ovaj članak, Redakcija ga je ponovo tiskala u *Bosanskoj vili* br. 30. (2004) 110-112.⁷ Nilević polazi od porijekla riječi dinar iz vremena III stoljeća stare ere, zatim preko njegovog širenja u arapskom svijetu do dolaska u naše krajeve preko Bizanta i novogrčkog jezika. Detaljnije se osvrnuo na vrijeme Stjepana

---

⁶ SPKD “Prosvjeta” = Srpsko prosvjetno kulturno društvo “Prosvjeta”

⁷ “O srednjovjekovnom bosanskom dinaru – Prilog biografiji bosanskog novca”. *Bosanska vila* br. 2/1995. 10-12.

II Kotromanića, koji je kovao novac po uzoru na venecijanske, srpske i dubrovačke emisije. Kovanje novca autor povezuje sa razvojem privrede, robno-novčanih odnosa i usponom bosanske države, koja je za Tvrtka I Kotromanića doživjela vrhunac, što je bilo praćeno i daljnjim razvojem novčarstva. Prosperitet bosanske države bio je, između ostalog, u trgovinskoj razmjeni koja je zahtijevala kvalitetan novac, u čemu kralj nije zaostajao, pa je zabilježeno kovanje novca u novim kalupima koji su bili naručeni iz Dubrovnika. Također, uspjeh je bio u izjednačenju valutne stope bosanskog novca sa dubrovačkim. Nilević u ovom radu paralelno prati proces kovanja novca sa privrednim razvojem, vizuelnim izgledom novca, arheološkim nalazištima i pisanim dokumentima. Autorovo suvereno poznavanje problematike omogućava čitatelju u kratkom članku mnogo informacija o jednom vrlo važnom segmentu društvenog, privrednog i kulturnog razvoja bosanske države. Nilevićev rad nudi mnoštvo činjenica, ali i pitanja. Tako i ovaj članak završava sa jednim od njih: "Mada je dubrovački novac bio u velikoj upotrebi u trgovinskom prometu srednjovjekovne Bosne, interesantno je da se tek pri kraju samostalnosti bosanske države, prvi put zvanično dozvoljava njegov opticaj. Posebnom poveljom od 25. novembra 1461. godine kralj Stjepan Tomašević odobrava kolanje dubrovačkog novca"⁸ Prema tome, ostaju pitanja o sačuvanoj arhivskoj građi i poznatim podacima, načinu ugovaranja gospodarskih odnosa između ove dvije povijesno povezane države i o Bosni kao sastavnom dijelu srednjovjekovnog svijeta.

U preglednom članku o prošlosti Jevreja na bosanskom području⁹ Nilević govori o dolasku Sefarda u okrilje Osmanskog carstva, nakon izгона iz Španjolske krajem XV stoljeća. Oni su zajedno sa kasnije pridošlim Jevrejima iz Austro-Ugarske monarhije – Aškenazima – popunili višenacionalni milje bosanskog prostora. Autor ih prati do suvremenog doba. U kontekstu njihovog naseljavanja na prostore Osmanskog carstva posebno su istaknuti neki od detalja iz života u Bosni i Hercegovini, odnosno u Sarajevu. Nisu zaboravljeni ni spomenici kulturnog naslijeđa, a više pozornosti je posvećeno današnjem Muzeju Jevreja u Sarajevu, s opisom događaja od prvih dozvola za stvaranje naselja do gradnje hrama. Veliki je broj zanimljivih detalja u ovome radu, a izdvojiti će se samo jedan koji ilustrira život u onovremenom Sarajevu: "Osman-

---

⁸ Isto, 12.

⁹ "Jevrejski hod kroz bosansku istoriju". *Bosanska vila br. 13/1998*. 41-44.

sko-turski izvori pokazuju da su Jevreji od dolaska u Bosnu mogli slobodno da obavljaju svoje vjerske obrede. U nekoliko sarajevskih hamama (Gazi Husrev-begov, Firuz-begov, Isa-begov) postojali su bazeni za obavljanje *teville*, ritualnog pranja. U te bazene, koji su se nalazili u zasebnim prostorijama, nije mogao niko ulaziti osim Jevreja. Bazen za *tevillu* u ženskom odjeljenju Gazi Husrev-begovog hrama postojao je sve do 1939. godine.¹⁰ Dijeleći sudbinu Bosne i Hercegovine, povijesni hod jevrejskog naroda doživio je mnoge uspone, padove, ali i mirna razdoblja. U povijesnom hodu od pet stoljeća Nilević nas je proveo glavnom linijom razvoja, obogatio naše znanje brojnim detaljima, ali i dojmom da su mnogi Jevreji, izbjegli u posljednjem ratu iz Bosne i Hercegovine, ponijeli u srcu vezanost za Bosnu, a neki od njih su se i vratili.

2. Iz istorije graditeljstva i zidnog slikarstva:

U dva nastavka Nilević piše o umjetničkim vezama Dubrovnika i Bosne u osmanskom vremenu.¹¹ Dobro je poznato da je Boris Nilević bio zaljubljenik Dubrovačkog arhiva, pa je i ovaj rad nastao na osnovi sačuvanih dokumenata iz XV i XVI stoljeća, koji se tiču umjetničkih odnosa srpskih ktitora hramova i dubrovačkog graditeljstva, osvjetljavajući jedan zaseban vid graditeljske djelatnosti dubrovačkih majstora za pravoslavno stanovništvo. Prožimanjem ortodoksnih ideja poručilaca sa zapadnjačkim stilskim shvatanjima umjetnika nastala je izdvojena i zanimljiva skupina bogomolja u staroj Hercegovini. Arhivskim dokumentiranjem i graditeljskim objašnjenjima umjetnički su dočarani mnogi hramovi, kao: Crkva sv. Nikole u Grahovu u Hercegovini; tri crkvice u okolini Stoca (u Vlahovićima, Ošaniću i Trijebnju); Crkva Uspenja Bogorodice u selu Lugu blizu Trebinja; Crkva trebinjskog manastira Tvrdoša posvećena Uspenju Bogorodice, Manastir Dobričeva kod Bileće i nekim drugim. Nilević ne izostavlja majstore, zatim njihove učitelje, uzore, detaljna objašnjenja proporcija, ali isto tako i naglašava današnje stanje tih hramova.

U drugom nastavku autor se opredijelio za iscrpnije objašnjavanje zidnog

---

¹⁰ Isto. 41-42.

¹¹ "Umjetničke veze Dubrovačke Republike i Srpske pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini u osmansko-turskom vremenu, I dio". *Bosanska vila*, br. 6 / 1997. 10-11; "Veze Dubrovnika i Bosne. Umjetničke veze Dubrovačke Republike i Srpske pravoslavne crkve u Bosni i Hercegovini u osmansko-turskom vremenu II (Nastavak iz prošlog broja)". *Bosanska vila* br. 7-8 / 1997. 58.

slikarstva u spomenutim crkvama, koje se kao i arhitektura ne prekida u dubrovačko-srpskim umjetničkim odnosima, već se nastavlja u bizantijsko-dubrovačkoj stilskoj simbiozi. Međutim, početkom XVII stoljeća najbolji srpski slikar osmanskog perioda Georgije Mitrofanović, pitomac i propagator ideje obnovljene Pečke patrijaršije, uočio je zapadnjačke crte u srpskoj umjetnosti i smatrao je da ih treba ukloniti. To je bio i jedan od glavnih razloga nestajanja jačih dubrovačko-srpskih veza u graditeljstvu i umjetnosti. Nilević je uspio literaturu o ovoj tematici popuniti vrijednim arhivskim izvorima i mnoštvom povijesnih detalja, kao i upoznavanjem sa postojećim stanjem građevina i u njima originalnih slika. Obilje podataka je plastično ukomponirano, što čitatelju približava život u jednom dalekom vremenu.

3. Iz kulturne baštine:

Stara pravoslavna crkva u Sarajevu je svakako jedan od važnih objekata u bosanskohercegovačkoj kulturnoj baštini. U članku o tome vidljiva je autorova zamišljenost i znanstvena ozbiljnost u okolnostima kada nema puno podataka na osnovi kojih bi se našli odgovori za još otvorena pitanja.¹² U kontekstu odnosa Osmanskog carstva prema gradnji, popravkama ili obnavljanju kršćanskih objekata, autor se upitao da li je ta crkva postojala prije dolaska Osmanlija ili je izgrađena nova. Dokumenti ipak ukazuju na obnavljanje postojeće pravoslavne crkve s obzirom na brojnost pravoslavnih kuća u njenom zaleđu, ali i dalje ostavlja “odškrinuta vrata” i drugima da popune praznine ukoliko pronađu određene dokumente. Bez čvrstog zaključka na kraju, autor dodaje i narodno predanje prema kojem se gradnja Stare pravoslavne crkve veže za vrijeme Gazi Husrev-bega, a kao njen osnivač spominje se Andrija, brat Kraljevića Marka, uz autorov komentar: “Samo su tu pobrkana vremena življenja spomenute dvojice velikaša”. Osim zanimljive priče o ovoj poznatoj sarajevskoj crkvi, članak je instruktivan u metodološkom pogledu.

Mostar u djelu Vladimira Ćorovića je esej o bosanskohercegovačkoj stvarnosti u vremenu od druge polovice XIX do sredine XX stoljeća.¹³ Povlačeći paralele između Mostara i Sarajeva, Nilević je, kroz Ćorovićevo djelo, opisao društveno-političke prilike u kojima je djelovao široki krug intelektualaca. Ponekad se stječe dojam da se Nilević i sam prepoznaje u tom vremenu:

---

¹² “O postanku Stare pravoslavne crkve u Sarajevu”. *Bosanska vila*, br. 1/1994. 2-3.

¹³ “Mostar u djelu Vladimira Ćorovića”. *Bosanska vila*, br. 9/1997. 45-47.

“Da bi, ipak, mogao da radi s uspjehom, i naročito, ako je mlad, da ne izgubi za naučnika normalnu mjeru sumnje u sebe, potrebno je ipak, da ima nekog, s kim bi mogao da izmijeni misli i da u manjem krugu, provjeri svoje rezultate, svoj metod, razvoj svoje misli. Međutim, u toj sredini vrlo je malo ljudi iste struke, osobito u specijalnim disciplinama, najviše jedan ili dvojica, često ni toliko. Uz to su i tu razdijeljeni po svojim političkim osjećanjima, ili bolje kazano po svojim nacionalnim aspiracijama, kao što je to u nas gotovo redovan slučaj. Među njima nema nikakva dodira ni uzajamnog rada.[...]”¹⁴ Pogled na Mostar u širokom krugu intelektualnog djelovanja, ne samo srpskog, Nilević dočarava zanesenost idejama i htijenjima, emocijama, ali i konkretno urađenim naslovima. Koliko je Mostar plijenio intelektualce, ilustrirano je na sljedeći način: “Modričanin Avdo Karabegović Hasanbegov ostavlja svoje pjesme u amanet mostarskim prijateljima”.¹⁵ Mediteransko ozračje Mostara bilo je središte bosanskohercegovačke intelektualne elite toga vremena, a Ćorovićev istančani osjećaj zavlačajnosti nije umanjio ispravnost njegovih sudova o vremenu u kojem je živio.

4. Značajni istorijski datumi:

Obilježavanje značajnih datuma iz prošlosti često je povod da se osvijetle neki događaji ili znamenite ličnosti. 620 godina od **krunisanja bosanskog kralja Tvrtka I Kotromanića** bio je Nileviću povod da napiše rad o tome.¹⁶ Smještajući kralja Tvrtka u vrijeme uspona bosanske države, čemu je sam kralj najviše doprinio, autor detaljno obrazlaže Tvrtkovo pravo na srpsku krunu. U podnaslovu *Sumnjivost mjesta krunidbe* autor problematizira povijesna vrela i literaturu o krunidbi Tvrtka I Kotromanića u Manastiru Mileševi: “Pokazalo se da se Tvrtko I zaista krunisao za ‘raškog kralja’, kao nasljednik dinastije Nemanjića, ali nema potvrde da je krunisanje obavljeno u manastiru Mileševi”.¹⁷ Da je Boris Nilević stvarni poznavalac srednjovjekovne prošlosti svjedoči njegov način nijansiranja društveno-političkih odnosa: “Za srpsku crkvu Tvrtko nije bio pravi obnovitelj nemanjićke tradicije. Njegov autoritet bio je za nju sporan. Kad je, na primjer, trebalo posredovati kod Dubrovčana radi naplate

---

¹⁴ Isto. 45.

¹⁵ Isto. 47.

¹⁶ “O krunidbi kralja Tvrtka I”. *Bosanska vila br. 10 / 1998.* 54-55.

¹⁷ Isto. 55.

stonskog dohotka, što su ga srpski vladari ustupili kaluđerima sv. Arhanđela u Jerusalimu, 1387. godine jerusalimski mitropolit Mihailo traži posredništvo kneza Lazara Hrebljanovića, a ne kralja Tvrtka I. I ranije su te preporuke monasima davali srpski vladari i oblasni gospodari, ali ne i Tvrtko I. Kotromanić. Ipak, ovim činom krunidbe, srednjovjekovnoj Bosni je porastao ugled. To će se vidjeti i kasnijim tokom historijskih zbivanja, pa i pri padu pod osmansku vlast, kada Venecija piše Firenci 14. VI 1943. godine da je pred očima svijeta izgorjelo jedno ugledno kraljevstvo – *ardet ante oculos opulentissimum regnum!*¹⁸.

5. Likovna umjetnost:

Nilevićev interes za srednjovjekovno slikarstvo na poseban način je predstavljen u eseju o **Georgiju Mitrofanoviću**, jednom od najvećih srpskih slikara osmanskog vremena.¹⁹ O srpskim slikarima toga vremena se zna vrlo malo, jer ljetopisci, književnici i drugi “[...] potomstvu u spomen ostavljaju čitavu piramidu duhovnjaka (od običnih sveštenika do patrijarha), ponekad historijski beznačajnih, a prećutkuju gotovo redovno svoje savremenike, stare slikare”.²⁰ Uvidom u djela Vasilija Grigorovića Barskog, Dimitrija Avramovića, Leonida Nikoljskog, Vladimira Petkovića, Vojslava J. Đurića, Sretena Petkovića i Anike Skovran, Nilević predstavlja ovog velikog slikara. Na poseban način istaknut je autor Zdravko Kajmaković, koji je modernim metodološkim pristupom u historiji umjetnosti obradio lik i djelo Georgija Mitrofanovića. “Vaspostaviti život Georgija Mitrofanovića nije nimalo zahvalan posao s obzirom na mali broj podataka o njemu, je sve što znamo o ovome slikaru crpi se iz sedamnaest autorskih ili ktitorskih zapisa koje je Mitrofanović svojom rukom ispisao na freskama i ikonama. Prvi spomen pada u 1615-1616. godinu, jer iz tog vremena potiču dva njegova datirana djela: raskošne carske dveri iz hilendarskog muzeja i ikona Sv. Trojice, umjetnikov poklon manastiru u Pljevljima, a pronađena u maloj crkvi Sv. Nikole u selu Čelebići kod Foče. Ali, on je tada već zreo umjetnik. Posljednju vijest o Mitrofanoviću nalazimo u natpisu u hilendarskoj trpezariji, čiju je sliku završio 16. septembra 1622.

---

¹⁸ Isto.

¹⁹ “Georgije Mitrofanović – jedan od najvećih srpskih slikara osmanskog vremena”. *Bosanska vila*, br. 10 / 1998. 56-57.

²⁰ Isto. 56.

godine. Ispada da su mu sva djela nastala u kratkom vremenskom periodu od sedam godina. [...]”²¹ Nilević na kraju zaključuje da je u srpskom slikarstvu Mitrofanović obnovio poljuljane estetske norme, te da su njegove freske i ikone svojom otmjenom i nježnom ljepotom bliže snu nego surovom vremenu u kojem je živio.

6. Istorijske ličnosti:

Borisa Nilevića su privlačili životi, djela i sudbine velikih mislilaca. Među mnogima, u njegovim radovima našao je posebno mjesto **Hasan Kafija Prušćak**²², koji je svoje obrazovno ishodište i pogled na svijet zasnovao na izvorima i uzorima orijentalno-islamskog kulturnog kruga. Prušćak se bavio brojnim i različitim oblastima: socijalno-političkim, logičkim, teološkim, pravnim, lingvističkim i historiografskim, a ono što ga je izdvajalo od ostalih bilo je odmicanje od tradicionalizma, mada je to bilo teško u vremenu kada je bilo dozvoljeno kretati se samo u horizontu već stvorenih vrijednosti. U ovom radu Nilević se ne slaže sa znanstvenicima koji Prušćaka upoređuju sa Makijavelijem. O tome Nilević piše: “Prušćak je plemenitiji, a uz to i Bogu predan mislilac. Ako bi se tražila neka teorija u zapadnoevropskoj tradiciji kojoj je Kafija najbliži, onda je to aristotelsko-tomistička. Prušćakova država se, naime, zasniva na Zakonu, pa otuda njegovi pozivi na poštivanje Zakona, časti i imetka. I upravo kao kod Aristotela, te kasnije Tome Akvinskog, država po Kafiji predstavlja sistem različitih društvenih staleža koji se definiraju prema mjestu u podjeli rada i njihovim obavezama, a ne po naslijeđu, i koji stoje u uzajamnom odnosu, a svaki od njih ima specifičnu ulogu u službi cjeline. Samo strogo poštivanje podjele na staleže i obaveze da svako u okviru svoga staleža savjesno obavlja svoje dužnosti može spriječiti rasulo i anarhiju. Čak i vladarska služba, mada ona suvereno dolazi od samoga Boga, samo je jedna od njih. Iz ovoga razloga se i sultan, kao i svi ostali, cijeni po tome kako vrši svoju ulogu i koliko doprinosi dobru zajednice – društva”²³ Prušćak se bavio mnogim pitanjima i na njih tražio odgovore, a za svoje djelo *Temelji mudrosti o uređenju svijeta* od sultana Mehmeda III dobio je ispravu kojom je dobio Prusački kadiluk kao doživotnu mirovinu, što je značilo njegovo materijalno

---

²¹ Isto. 57.

²² “Mislilac iscjeljenja – Hasan Kafija Prušćak (1544-1615)”. *Bosanska vila* br. 5 / 1996. 19.

²³ Isto. 19.

zbrinjavanje do kraja života. Kafijino djelo pobudilo je veliki interes domaćih i stranih orijentalista. Napisao ga je na arapskom jeziku, zatim sam autor preveo na turski, nakon čega su uslijedili prijevodi na francuski, mađarski, njemački, engleski i na kraju na naš jezik. Na kraju Nilević rezignirano završava: “Ipak, i pored svih Prušćakovih uzvišenih nauma o ozdravljenju državnog organizma, kao i mislilaca prije i poslije njega, na sceni historije ponajvećma ostaje vladanje one lošije – satanskije strane ljudskog bića, pa time i politike”.²⁴ U ovom, kao i u nekim drugim radovima, Nilevića opterećuje bosanskohercegovačka stvarnost, gorko ratno iskustvo, pa često završava svoje radove povezujući prošlost i suvremenost.

7. Osvrti na nove knjige:

U Nilevićevom popisu radova četrdeset je bibliografskih jedinica koje se odnose na prikaze i osvrtne novih knjiga. Jedna od njih je opširan osvrt na tragične događaje iz 1697. godine opisane u knjizi Fadila Ademovića o **Eugenu Savojskom** i njegovom pohodu na Sarajevo.²⁵ Nakon biografskih podataka o princu Eugenu Savojskom, Nilević detaljno prezentira način, motive i posljedice ove vojne “pohare”, te podsjeća: “U biti, ova knjiga je zaslužila da ugleda svjetlost dana, pogotovo što je autor 1997. godine bio sam na sceni pri obilježavanju obljetnice ove tragedije, koju je trebalo da obilježe i znanstveno-humanističke institucije. Jer, mnogo toga je u ovoj knjizi slično tragediji Bosne i Sarajeva u paklenom sveuništenju 1992 – 1995. godine”.²⁶ Kao i mnogi drugi Nilevićevi prikazi knjiga, i ovaj čitatelja educira. On pripovijeda o ružnom i grbavom mladiću Eugenu, izloženom podsmijehu okoline, ali i o njegovoj čvrstoj želji ka uspjehu, koji upornošću i tjelovježbom postiže vrlo rano. Generalom postaje sa 23 godine, čin general-pukovnika dobiva sa 24, komandanta konjice sa 27, feldmaršala sa 30 i, na kraju, postaje predsjednik Carskog ratnog savjeta. Dječaćki san se ostvario: “Car Leopold I darovao je princa Savojskog za vojne uspjehe – mačem ukrašenim dragim kamenjem, a Bečlije su mu klicale na svakom koraku. Time je završen prinčev pohod u

---

²⁴ Isto.

²⁵ “Tragizam Bosne i Sarajeva mjeseca oktobra 1697. Dr. Fadil Ademović. *Princ palikuća u Sarajevu (provala Eugena Savojskog u Bosnu 1697)*. Rabic. Sarajevo. 1997.” *Bosanska vila br. 13/1998*. 74-76.

²⁶ Isto. 76.

Bosnu i pohara Sarajeva i gradova u dolini rijeke Bosne²⁷. Ovo je samo jedna od tragičnih epizoda u dugogodišnjoj povijesti Sarajeva.

8. Polemike:

Pod naslovom *O srpskoj raspamećenosti* Nilević polemizira sa dr. Fuadom Saltagom i njegovim viđenjem tužnih događaja s kraja dvadesetog stoljeća.²⁸ U ovoj polemici u potpunosti se vidi Nilevićeva smirenost i znanstveni pristup problematici, pa i onoj bolnoj, suvremenoj. Na početku Nilević konstatira: “Premnogo je zala u ovom ratu učinjeno u zemlji bosanskoj. Pođimo od srpske raspamećenosti. Odakle toliki nagon satanski ka porobljavanju i istrebljenju susjeda, pljački, etničkom čišćenju, bombardovanju nezaštićenih gradova, uništenju kulture i civilizacije, što će reći da je to bio rat neviteški kakav srpski narod dosad u historiji nije vodio. Odgovor na ovo pitanje ne može se dobiti na osnovu općih teorijskih razmatranja o ratu, ljudskoj prirodi i nagonu smrti, već na temelju analize otkrivanja dubljih korijena konkretnog povijesnog realiteta koji je uslovio toliko pakla s kraja ovog stoljeća.”²⁹ Nilevićevo poznavanje povijesne, teološke i druge literature omogućava mu da razumije Saltagino djelo i uočava: “Međutim, autor je na mukama. Na primjer, negdje je u dilemi povlačenja – razlučivanja, da ne uopštava, anatemiše čitav jedan narod i time izgubi smisla za svaku realnost i ogrijevati dušu. Potom, vrebala ga je opasnost istrgnutog pristupa znanosti, te da se njegova karijera ne shvati kao gradnja jedne karijere u smutnom vremenu. Najlakše je porušiti mostove budućnosti.”³⁰ Nilević je na znanstven način ukazao autoru na greške koje su mu se potkrale u knjizi. To je učinio bez etiketiranja i ružnih riječi kojima bi pokazao autorovo neznanje. Na prepoznatljiv način Nilević završava tekst: “Dr. Saltaga navještava i drugi tom analize srpske destruktivnosti oličenu kroz državu, ekonomiju i društvenu strukturu. Samo mora se paziti lutanja znanstvene i misaone naravi, prenagljivanja kao kod slike lobanje na koricama knjige, te ‘misli’ da ‘srpsko društvo s kraja XX stoljeća, iako retuširano civilizacijskim modelima, riječ je o primitivnom društvu gdje ne postoji

---

²⁷ Isto. 75.

²⁸ “O srpskoj raspamećenosti. Dr. Fuad Saltaga. *Anatomija srpske destruktivnosti*. 1. tom. Sarajevo: 1995. FEB d. d. Sarajevo. *Bosanska vila br. 4/1996*. 18-19.

²⁹ Isto. 18.

³⁰ Isto.

stvarna već formalna politička podjela na vladajuću strukturu i opoziciju, jer svi su opsjednuti nacionalnom pasijom, postoji samo stvarna antagonistička podjela na Srbe i ne-Srbe' (str.10). Međutim, dr Saltaga zaboravlja da u svakom narodu postoji nekoliko naroda. Na žalost, pala je južnoslavenska ideja i država, što naumom vanjskim, što unutarnjim. Nacionalni princip zavladao je svijetom, pa i našim prostorom. Ipak, ostaje svijet nade³¹. S jedne strane, u osvrtu je Nilević pokazao ogromno znanje o mnogim pitanjima koja prati kroz povijest i sigurnost u ukazivanju na greške u knjizi, a sa druge, razočaranost suvremenim događajima, ali uz uvijek njemu svojstvenu osobinu, nadu u budućnost. Bez obzira na poglede u *budućnost s nadom*, ostajala je kod njega uvijek doza sumnje, što je svojstveno znanstvenicima njegova formata.

***

Boris Nilević je u jedanaest radova objavljenih u *Bosanskoj vili*, u intervalu od 1994. do 1998. godine, na znanstveno-popularni način približio mnoga povijesna pitanja. U osnovi, ostao je dosljedan historiji srednjovjekovne Bosne. Njegov istančani osjećaj za srednjovjekovnu prošlost predočio je ne samo stručnoj nego i široj javnosti pišući o bosanskom srednjovjekovnom novcu, umjetničkim i gospodarskim vezama, eminentnim umjetnicima, misliocima, o složenoj vjerskoj mapi i mnogim drugim aspektima života u srednjem vijeku i osmanskom periodu, ali se isto tako osvrnuo i na probleme u Bosni i Hercegovini krajem 20. stoljeća. Njegov pošten znanstveni pristup, bez manipulacija i novokomponiranih teorija izniklih iz novog ratno-političkog miljea, bio je vodič i u ratnim vremenima. Boris Nilević je u svoje radove nastojao unijeti nešto novo, zanimljivije, te svojim literarnim i esejističkim izrazom više zainteresirati čitatelje, ali bez odstupanja od svojih znanstvenih saznanja.

Navedeni radovi objavljeni u ratnom i poratnom vremenu govore da je Nilevićeva slika uvjeta za znanstveni rad bila negativna, ali ne i besperspektivna. Osim što je objavljivao u tim godinama, pozitivno je utjecao i na svoje suradnike i prijatelje, poticao ih da pišu, da prezentiraju svoje do tada akumulirano znanje, da se tako bore protiv zla i pokušaju sačuvati, kako je Nilević govorio, "barem malo mentalnog zdravlja".

---

³¹ Isto. 19.

Kada se pročitaju, svi radovi su zanimljivi. On se ne ponavlja. Potrebno je posebno istaći Nilevićev dar u portretiranju ličnosti u njihovom ljudskom, znanstvenom i umjetničkom stvaralaštvu. To su radovi o Hasanu Kafiji Prušćaku, Vladimiru Ćoroviću i Georgiju Mitrofanoviću. Nilević je maestralan u svom znanju i izrazu kod situiranja ličnosti u prostor, vrijeme, povijesne procese, odnose sa ljudima, politikom, nositeljima vlasti itd., i iznošenju činjenica prema kojima te ljude prihvaćamo kao velike. Portretirajući ove tri ličnosti, Nilević ih ne hvali praznim frazama, već nakon detaljnog upoznavanja njihovog djela prenosi čitateljima vjernu sliku o njima, a iz vlastitog poštenja prema znanosti on ne umanjuje njihovu veličinu ubacujući naknadno znanje koje je postalo dostupno kada već spomenute ličnosti nisu bile među živima.

Međutim, ostalo je mnogo toga neizrečenog o radovima koji su bili predmet ovoga priloga. Poneseni Nilevićevim radom o Vladimiru Ćoroviću, ono što se može sa sigurnošću reći o Borisu jeste da je radio s uspjehom, trudio se da ne izgubi, za znanstvenika, normalnu mjeru sumnje u sebe i potrebu da ima nekog s kim bi mogao izmijeniti misli i da u manjem krugu provjeri svoje rezultate istraživanja, svoj metod, razvoj svojih saznanja i slično, a kada to više nije osjetio među suradnicima i prijateljima, udaljio se od njih, prije nego što je umro.

Ostajući dosljedan listu *Bosanska vila*, ovaj prilog se može završiti ulomkom iz spomena prof. dr. Tomislava Iška: “Nedavno, gotovo neprimijetno, definitivno je napustio ovaj grad, prijatelje, poznanike, svoje studente, Institut za istoriju, SPKD *Prosvjetu*, znanstveni radnik, historiograf, intelektualac, sveučilišni profesor, boem Boris Nilević”³²

---

³² Tomislav Išek. “In memoriam. Prof. dr. Boris Nilević (1947-1999)”. *Bosanska vila* br. 17 / 1999. 60-61.

SUMMARY

THE WORKS OF PROF. DR. BORIS NILEVIĆ IN THE PERIODICAL *BOSANSKA VILA*

In the bibliography of prof. dr. Boris Nilević (1947-1999) eleven works were published in eight columns of the periodical *Bosanska vila*, published by the Serb educational and cultural society "Prosvjeta" – Sarajevo, from 1994 to 1998.

These interesting works about the medieval Bosnian dinar, about the Jews through five centuries of life in Bosnia and Herzegovina, about the artistic connections of the Republic of Dubrovnik and the Serb Orthodox Church in Bosnia and Herzegovina during the times of Ottoman rule, the establishment of the Old Orthodox Church in Sarajevo, the coronation of King Tvrtko I, Georgije Mitrofanović, Mostar in the works of Vladimir Ćorović, Hasan Kafija Pruščak, about Eugene of Savoy etc, contributed to the general development of historiography of Bosnia and Herzegovina, especially to the historiography of medieval and Ottoman Bosnia.

Apart from their obvious scientific qualities, the virtue of these texts also lies in the essayistic presentation and the fact that they bring various historical topics much closer to the general readers.

Key words: Boris Nilević, periodical *Bosanska vila*, medieval Bosnia, Old Orthodox Church in Sarajevo, Bosnian dinar